

Skeptisk til sykeliggjøring

Per Olav Solberg
redaksjonssjef

Ungdatas fortelling om unge jenters psykiske helse som stadig forverres, har festet seg i det norske samfunnet. Men gir fortellingen et riktig bilde av virkeligheten? Forsker Marthe Schille-Rognmo tror ikke det.

Siden 2009 har Ungdata gjennomført spørreundersøkelser blant elever på ungdomsskolen og i videregående opplæring der målet har vært å kartlegge sentrale sider av ungdoms liv. En del av undersøkelsen (19 av 158 spørsmål) handler om psykisk helse.

I den nyeste undersøkelsen fra 2017 kom det fram at en av fire jenter fra 15–16-års alder sliter med depressive symptomer, og at hver tredje jente er lite fornøyd med seg selv. Men hvor riktig er disse tallene?

Universitetslektor i sykepleie Marthe Schille-Rognmo har tatt et steg tilbake fra funnene Ungdata presenterer, og forsket på hvordan de blir til. Resultatet har Schille-Rognmo publisert i en masteroppgave ved Universitetet i Tromsø, datert mai 2017.¹

– Det var flere grunner til at jeg ønsket å se nærmere på dette. Det ene var de høye tallene knyttet til depressive symptomer, dernest de betydelige kjønnsforskjellene mellom jenter og gutter. Jeg var også nysgjerrig på hvilken terminologi som brukes i spørreskjemaene knyttet til psykiske helseplager.

Schille-Rognmo har helt konkret tatt for seg psykisk helse-delen av spørreskjemaet Ungdata har utviklet. Hun reagerer blant annet på hvordan spørsmålene om psykisk helse er formulert.

– Jeg mener vi bør være varsomme med å fremelske en sannhet om unge kvinner som ofre i eget liv

– Det er flere oppsiktsvekkende ting ved undersøkelsen og spørreskjemaet. Spørsmålene i undersøkelsen er negativt ladede og hentet fra diagnostiske verktøy som er utviklet for klinisk praksis. Spørsmålene har ifølge Ungdata som formål å kartlegge psykisk *helse*, men de handler i praksis om psykisk *sykdom*. Ungdata sier at de kartlegger helse, men for meg ser det ut som at man «screener» for sykdom. Det er en normalpopulasjon man studerer, ikke mennesker som skal utredes for psykisk sykdom. Hvorfor skal man bruke denne typen spørsmål i denne konteksten? Hvordan hadde ungdommene svart hvis spørsmålene ikke var så negativt ladet og utformet for en normalpopulasjon? spør Schille-Rognmo.

Unyansert begrepsbruk

Et av spørsmålene i spørreskjemaet til Ungdata lyder slik: «Har du i løpet av den siste uka følt deg ulykkelig, trist eller depriment?» Schille-Rognmo reagerer på formuleringen.

– Dette spørsmålet skiller ikke mellom «normale» følelser (tristhet) og diagnoserelaterte begreper (deprimert). Her blir de behandlet som synonyme. Og når Ungdata går ut og formidler hvordan unge jenter har det, basert på hva jentene har svart, bruker de for eksempel det diagnostiske begrepet

---

¹. Masteroppgaven har følgende tittel: «Ungdata, Mental Health and Gender Differences. A Study of Gendered Mental Health Re-enactments in Ungdata's dLTC Youth Surveys».

«depressive symptomer». Men hvordan vet man egentlig det? Kanskje mange av jentene har ment at de føler seg triste, ikke deprimerte. På denne måten bidrar Ungdata til at normalitetsbegreper forskyves, og til at resultatene som produseres, mister troverdighet. Jeg etterlyser mer måtehold og forbehold i hvordan dataene presenteres.

– *Hvem har størst ansvar her? Mediene som ønsker å være tabloide, eller Ungdata selv?*

– Jeg synes begge har et ansvar, og Ungdata er noe mer måteholdne sammenlignet med hvordan mediene bruker både dataene og ulike begreper. Mediene bruker ofte ordet «deprimert» istedenfor «depressive symptomer», som er Ungdatas formulering. Når det er sagt, har Ungdata en tydelig retorikk, og de er klare på at funnene deres gir et svært dekkende bilde av unges psykiske helse. Dette er ikke noe problem i og for seg, det som er farlig, er at Ungdatas versjon av virkeligheten blir enerådende. De forvalter en slags sannhet om hvordan unge jenter i Norge har det i dag. Jeg savner et større perspektivmangfold.

– *Du betviler altså at unge jenter har fått det psykisk dårligere de siste årene, selv om Ungdata har sammenlignbare tall fra mange år tilbake?*

– Jeg tror nok at Ungdatas tall over tid gir en viss pekepinn på utviklingen av hvordan ungdom har det. Men derfra til å konkludere med at hver fjerde jente har depressive symptomer, er et langt steg å ta. Vi vet at depresjonsraten i klinisk praksis er lavere enn det Ungdata presenterer. Ungdatas svar på dette er at deres undersøkelse får fram mørketallene. Jeg er ikke sikker på at det er slik, sier hun.

Schille-Rognmo har også en alternativ hypotese om hva som gjør at unge jenter svarer slik de gjør i Ungdata-undersøkelsen.

– Vi kan tydelig se at unge jenters psykiske helse har blitt en av de store folkehelsefortellingene i vår tid; «de slitne jentene». Da er det ekstra viktig å være kritisk og ikke bidra til å skape et samfunn der vi skriver unge jenter inn i en identitet som de fleste av dem i utgangspunktet ikke kjenner seg igjen i. Man skal ikke se bort fra at når jenter svarer på Ungdatas undersøkelse, så har de fortellingen om «de slitne jentene» med seg, og det kan føre til at de svarer mer negativt enn de ellers hadde gjort.

Liten tid – store funn

Schille-Rognmo har også sett på hvordan selve Ungdata-undersøkelsen gjennomføres. Undersøkelsen er nettbasert, og elevene svarer på den mens de er på skolen, i en vanlig klasseromsetting. Deltakelsen er svært høy. I gjennomsnitt bruker elevene 2 minutter og 19 sekunder på de 19 spørsmålene om mental helse, og hvert spørsmål har fire svaralternativ, i spennet «ikke plaget i det hele tatt» til «veldig mye plaget».

– Gjennomføringen er standardisert og strømlinjeformet, og for elevene er det enkelt, raskt og lite innsatskrevende å svare på spørsmålene. Psykisk helse er derimot et svært komplekst felt, kontrasten blir stor mellom denne kjappe og litt enkle metodikken på den ene siden og de fenomenene man vil undersøke, på den andre. Elevene bruker svært liten tid på å svare, men ut i den andre enden kommer det en generasjonsdiagnose som videreformidles temmelig ukritisk. Det er interessant å se hvordan formuleringer fra Ungdatas rapporter kan gjenfinnes i politiske taler, i Helsedepartementet og hos offentlige etater. Det sier noe om hvilken makt og kraft Ungdata-funnene har.

– *Hvordan forklarer du at jenter og gutter kommer så ulikt ut i Ungdata-undersøkelsen?*

– Jeg tror det er en forskjell på hvordan kjønnsroller utøves i møte med denne typen spørreskjemaer. Det er mulig å tenke seg at unge jenter blir mer trigget av psykisk helse-begreper enn gutter. Da jeg skrev min masteroppgave, hadde jeg inne flere fokusgrupper av begge kjønn, der vi snakket om hvordan de hadde det i hverdagen sin. Der opplevde jeg stor grad av likhet

mellom kjønnene i hva de er opptatt av, og hva de strever / ikke strever med. Det som skiller dem, er sensitiviteten jenter fremviser når vi kommer inn på temaer konkret knyttet opp mot psykisk helse. Måten de snakker på, begrepene de benytter seg av, og hva de opplever som forventninger til sine respektive kjønn, er sterkere knyttet opp mot de formuleringer og forventninger som allerede eksisterer i Ungdata-undersøkelsen. Jeg mener vi bør være varsomme med å fremelske en sannhet om unge kvinner som ofre i eget liv, avslutter Schille-Rognmo.

Ungdata

- Ungdata er et kvalitetssikret system for gjennomføring av lokale spørreskjemaundersøkelser blant elever på ungdomstrinnet og i videregående opplæring.
- Siden 2010 har 439 200 ungdommer fra 405 kommuner og fra Svalbard deltatt i Ungdata-undersøkelsene.
- Undersøkelsene, som gjennomføres årlig i norske kommuner, dekker sentrale sider ved de unges livsstil og livssituasjon.

- Helsedirektoratet, Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet, Justis- og beredskapsdepartementet og Kunnskapsdepartementet har støttet utviklingen av Ungdata økonomisk. Fra 2015 støttes Ungdata gjennom statsbudsjettet.
- Ungdata-basen er utgangspunkt for forskning både på Velferdsforskningsinstituttet NOVA og i andre miljøer.